

zahalnoosvitnioho navchalnoho zakladu [Tolerance education of adolescents in the context of the development of preventive educational environment of secondary school]. In *Naukovi zapysky «Psykhologo-pedahohichni nauky»: Vol. 7* (pp. 72–77). Nizhyn: Nizhynsky derzhavny universytet Mykoly Hoholia.

4. Orlovska, N. M. (2010). Oriientovna kontseptsiiia tolerantnosti [The concept of tolerance]. *Pozaklasny chas, Vol. 7* (pp. 44–45).

УДК 37.091.21:37.015.31:17.022.1:061.2

Т. К. Окушко, м. Київ

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У статті висвітлено питання розгортання наукового дослідження «Особистісно орієнтовані технології патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях», яке здійснюється працівниками лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України у 2016-2018 роках.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, учнівська молодь, особистісно орієнтовані технології, громадські об'єднання.

Виховання у зростаючої особистості почуття патріотизму, активної громадянської позиції є нагальною проблемою загальнодержавного масштабу.

Українське суспільство сьогодні переживає непрості політичні, економічні та соціокультурні трансформації у всіх сферах життя. Події останніх років ще раз засвідчили, що проголошена у 1991 році незалежність України потребує об'єктивної оцінки того, що відбувається навколо нас. Крім того, потребують надійного захисту суверенітет і територіальна цілісність нашої держави. Виступаючи під час Параду Незалежності до 25 річниці незалежності України Президент П. Порошенко зазначив, що від початку російської агресії проти України в лютому 2014 року українці кожного дня активно голосують за єдину, незалежну, соборну, унітарну, демократичну, європейську Україну. Зовнішня загроза пришвидшила процес формування сучасної української політичної нації на засадах громадянського патріотизму.

Надзвичайне випробування для України актуалізувало питання вдосконалення національно-патріотичного

виховання на всіх рівнях, зокрема дітей та молоді. Відтак, аналіз сучасних викликів загострив необхідність переосмислення суспільством і науково-педагогічною спільнотою проблеми патріотизму та розбудови системи національно-патріотичного виховання у навчальних закладах різних рівнів, інститутах громадянського суспільства.

Виведенню громадянського і національно-патріотичного виховання на новий якісний рівень, ефективному співробітництву між системою освіти, науковими установами та органами державної влади сприяють ухвалені державні документи, які визначають стратегічну спрямованість у громадянському і національно-патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді до 2020 року: «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки»; «Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді», затверджена наказом МОН № 641 від 16.06.15 р.; Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки.

Саме тому на вимоги часу в лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України у 2016 році розпочато тему науково-дослідної роботи «Особистісно орієнтовані технології патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях».

Метою статті є висвітлення, у межах певного обсягу, стратегії розгортання означеного дослідження. Під час дослідження передбачено з'ясувати стан реалізації національно-патріотичного виховання у практичній діяльності громадських об'єднань учнівської молоді; створити науково-методичне підґрунтя щодо розроблення сучасного змісту, застосування актуальних педагогічних технологій у громадських об'єднаннях; обґрунтувати інноваційні підходи до розвитку педагогічної практики, зокрема оновлення змісту діяльності виховників, педагогів-координаторів громадських об'єднань з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Суб'єктами співпраці з цього дослідження стали громадські об'єднання: НСОУ «ПЛАСТ», Всеукраїнська екологічна ліга, Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта»; Всеукраїнський дитячий громадський рух «Школа безпеки»; Асоціація гайдів України; міська дитяча громадська організація «Росток» м. Мелітополь; Парламент дітей м. Києва; Міська організація старшокласників «МОСТ» м. Суми; Запорізький осередок Національної організації скаутів України

(НОСУ), Дніпрорудненська спеціалізована школа «Талант» Запорізької області.

Виховання громадянина-патріота було актуальним завданням у всі часи, важливим для існування самої держави і для системи освіти як провідника державницьких ідей та концепцій. Поняття «патріотизм», витоки якого сягають глибокої давнини, означає патрос (patroV), у перекладі з грецької – батько; у широкому розумінні – земля батьків; місце родоводу; батьківщина, шанування досягнень свого народу. Патріотизм – це історично усталене і водночас оновлювальне у часі поняття педагогічної науки, яке відображає позитивне ставлення людини до своєї Батьківщини, народу і виявляється в діяльності на їх користь і процвітання. Водночас патріотизм є важливим ресурсом консолідації суспільства, виступає мобілізуючим каталізатором його розвитку, активної громадянської позиції особистості, готовності до самопожертви, служіння своїй Батьківщині, сприяння її благополуччю.

Наукове дослідження актуалізує проблему національно-патріотичного виховання учнівської молоді у громадських об'єднаннях. Наразі виховання у дітей та учнівської молоді любові до Батьківщини, усвідомлення особистістю свого громадянського обов'язку, формування гуманістичних якостей та утвердження важливих якостей громадянина-патріота є найбільш пріоритетними напрямками. Сьогодні є актуальними і потребують розгляду завдання формування у дітей та молоді ідеалів та реального досвіду служіння Батьківщині, вирішувати які мають освітні заклади різних рівнів як провідні соціальні інституції держави. Разом із тим важливу роль у вирішенні цих завдань відіграють і громадські організації – як основа розвиненого громадянського суспільства.

Суттєві наукові здобутки щодо дослідження проблем патріотизму, духовності мають такі корифеї педагогіки, як Г. Ващенко, А. Духнович, А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. У своїх працях і наукових розробках названі автори висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як частини національної системи виховання, висували ідею формування свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Специфіка патріотичного виховання дітей та учнівської молоді полягає у його міждисциплінарному характері, обумовленому складністю, багатогранністю й наступністю.

Різномасштабно проблему виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді представлено у працях сучасних вітчизняних учених: І. Беха, Г. Бугайцевої, В. Вербець, В. Гонського, М. Жулинського, Б. Кобзаря, В. Огнева, А. Погрібного, Р. Петронговського, В. Рижих, Ю. Руденка, В. Коваль, К. Чорної, О. Шефер та інших. Зокрема, національно-патріотичне виховання як соціокультурний феномен розкрито в роботах І. Беха, А. Бойко, В. Бондара, С. Гончаренка, О. Савченко, О. Сухомлинської та інших.

Дослідження В. Гонського, В. Гуменюка, П. Ігнатенка, А. Мельниченка, Ю. Руденка, К. Чорної та інших засвідчують необхідність виховання підростаючого покоління національно свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити рідній державі гідне місце в цивілізованому світі.

Для узгодженості ключових понять і термінів щодо національно-патріотичного виховання проаналізуємо основне поняття «патріотизм».

Зокрема, проведений аналіз тлумачень поняття «патріотизм» українських та білоруських науковців засвідчує, що вони мають як схожі ознаки, так і певні відмінності. Патріотичне виховання білоруськими дослідниками розглядається таким чином: «формування патріотизму як інтегративної якості особистості, що містить у собі любов до Батьківщини, прагнення миру, внутрішню свободу, повагу до державної влади, державної символіки, символіки інших країн, почуття власної гідності і дисциплінованість, гармонічне виявлення національних почуттів і культури міжнародного спілкування (В. Буткевич); «виховання патріота, формування у людини духовних цінностей, що відображають специфіку розвитку суспільства і держави, національної самосвідомості, способу життя, світорозуміння і відповідальності за долю Батьківщини (М. Белоусов); «формування в особистості прихильності до важливих духовних цінностей; виховання патріотичних почуттів, піклування про інтереси країни, готовності заради Батьківщини до самопожертви, вірності Батьківщині у період військових випробовувань, гордості за героїчне минуле вітчизни, за науково-технічний і культурний внесок Білорусі у світову цивілізацію» (М. Кусмарцев).

Суголосними для нашого дослідження є погляди Н. Мойсеюк, М. Прохорова, О. Сидорова щодо сутності поняття «патріотизм» як єдності почуттів, переконань і діяльності. Саме в патріотичних почуттях відбивається ставлення

особистості до себе, людей, Батьківщини, її минулого, майбутнього та сьогодення.

Провідним щодо поняття «патріотизм» ми обираємо тлумачення, визначене академіком НАПН України І. Бехом, – як особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Відповідно базовими складниками патріотизму є: любов до народу, Батьківщини, держави; діяльна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість життєдіяльності; моральна стійкість; готовність до самопожертви; наявність почуття власної гідності.

Бути патріотом – значить духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безперечну цінність, яка дійсно й об'єктивно їй притаманна, та приєднатись до неї волею і почуттями. Водночас – відкрити в самому собі відданість Батьківщині і спроможність безкорисно радіти її успіхам, вдосконалювати її, служити їй, з'єднати свою долю з її долею, а не любити Україну здалеку.

Окрім цього, патріотизм є творчим актом духовного самовизначення особи. Це свідома громадянська позиція, особлива спрямованість самореалізації і соціальної поведінки громадянина. Критеріями патріотизму є любов, вірність і служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності і суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. У випадку загрози національній безпеці патріотизм проявляється в готовності служити Україні, стати на її захист, визнанні пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими. Таке розуміння патріотизму є базовим для усвідомлення сутності цього феномену в умовах розбудови правової держави та становлення ринкової економіки.

Слід зазначити, що патріотизм має бути важливою потребою людини, а відтак, постає завдання виховати юного українця таким, у якого змалечку сформовано повагу до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України), який бере участь у громадсько-політичному житті країни. Водночас це людина, яка поважає права інших людей, верховенство права і рівність усіх перед законом, є внутрішньо вмотивованою у власному житті, поведінці та діяльності, виявляє толерантне ставлення до цінностей і переконань представників інших культур, а також до регіональних та національно-мовних

особливостей, готова захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Виховання таких високих духовних чеснот у юного українця потребує ґрунтовного переосмислення концептуально-методичних засад національно-патріотичного виховання як осердя моральності, правової культури і поведінки, честі й гідності підростаючого покоління.

Ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу. Особистість громадянина-патріота формується інтенсивніше, якщо він любить Батьківщину не лише на словах, а на ділі, якщо бере реальну участь в діяльності, в якій апробуються на практиці громадянські цінності, якщо ця діяльність проходить через його почуття, відповідає його потребам та інтересам.

У національно-патріотичному вихованні особливого значення набуває особистісно орієнтований підхід (І. Бех), коли в центрі виховного процесу стоять інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів як людина (особистість) – народ (культура, історія, освіта) – держава (суспільство) можна реалізувати перспективну і демократичну модель виховання громадянина-патріота (справжній патріот володіє якостями суб'єкта громадянського суспільства).

Відтак, науково-дослідна робота, здійснювана лабораторією громадського і морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України, передбачатиме реалізацію основних принципів патріотичного виховання:

- принцип національної спрямованості – формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги, толерантності до культури народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися належністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- принцип гуманізації виховного процесу означає, що вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості й можливості, не форсує її розвиток, спонукає до самостійності, задовольняє базові потреби дитини; виробляє індивідуальну програму її розвитку, стимулює свідоме ставлення до своєї поведінки, діяльності, патріотичних цінностей;

- принцип самоактивності і саморегуляції сприяє розвитку у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; поступово виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- принцип культуровідповідності передбачає органічну єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь;
- принцип полікультурності – інтегрованість української культури у європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування у дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до ідей, відмінних від національних, до цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- принцип соціальної відповідності обумовлює необхідність узгодженості змісту і методів патріотичного виховання у реальній соціальній ситуації, в якій організовується виховний процес.

Враховуючи практико-орієнтований, соціальний характер діяльності громадських об'єднань, в умовах здійснення різноманітної виховної діяльності цілком можливо домогтися реалізації такої визначальної риси українського патріотизму, як дієвість, що здатна акумулювати почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини та держави. Водночас, виховання людини-патріота передбачає становлення таких важливих якостей, як відповідальність, чесність, совісність, справедливість, власна гідність, толерантність, працелюбність, чуйність, повага і любов до своїх батьків, роду.

Сутність запланованого дослідження полягає у створенні науково-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання, апробації новітнього змісту, методів, форм й особистісно орієнтованих технологій у виховному процесі громадських об'єднань учнівської молоді. Нам буде важливо так організувати процес дослідження, щоб разом із дорослими лідерами, виховниками, координаторами у процесі спільної роботи домогтися того, щоб кожний з членів колективу зміг

відчути себе активним суб'єктом, здатним у межах своїх можливостей до перетворення навколишнього світу і себе самого. Розвиваючи та виявляючи власну соціальну активність, учнівська молодь заявляє про себе, беручи участь у житті суспільства, вирішенні конкретних проблем через реальні соціально значущі справи. Це насамперед приводить до визначення свого місця у житті суспільства, сприяє становленню громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності особистості, значною мірою сприятиме вихованню активного суб'єкта громадянського суспільства, який повною мірою зможе реалізувати свою суб'єктність, розвинути і вдосконалити власні якості – природні, соціальні, суспільні, особистісні.

Оскільки метою патріотичного виховання на сучасному етапі є становлення громадянина-патріота, готового самовіддано розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти громадянському миру й злагоді в суспільстві, то у роботі з учнівською молоддю в громадських об'єднаннях мають бути враховані такі важливі завдання:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- утвердження гуманістичної моральності як основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю досвіду патріотичних дій;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Батьківщини, героя;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Усі ці завдання мають бути враховані нами при розробленні змісту сучасних особистісно орієнтованих технологій патріотичного виховання.

Саме у діяльності різноманітних громадських об'єднань закладається фундамент громадянського суспільства, є унікальні умови для становлення колективного суб'єкта творення держави і нації. Участь у діяльності громадських об'єднань надає учнівській молоді здатності формулювати й висловлювати думки, брати участь у прийнятті рішень і впливати на події, бути партнером у процесах соціальних перетворень та побудові демократії. Практика діяльності більшості дитячих та молодіжних громадських організацій часто має характер декларування, а не реалізації патріотичних ідей, тому становить значне поле прикладання спільних зусиль науки і практики.

Учнівська молодь за своїми віковими особливостями прагне до активності, до участі в діяльності різноманітних співтовариств однолітків, яка виступає як нагальна соціальна потреба і водночас вісь життєвого та соціального досвіду, засобом особистісного самовираження, вияву небайдужості до долі держави, людства. Наша увага буде зосереджена не тільки на вихованні активності юного громадянина-патріота, а й на залученні його до процесу ухвалення рішень. Це відбуватиметься через інформування дитини про сутність, форми та значення участі в житті суспільства для особистісного розвитку, зокрема розвитку умінь висловлюватися та аргументувати власну позицію, відстоювати свої погляди.

Зважаючи на прикладний характер дослідження, його важливість лежить у площині розроблення сучасних особистісно орієнтованих технологій патріотичного виховання. Оскільки технології виховання розглядаються як система науково обґрунтованих форм та методів, способів, прийомів і процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту, педагогічно доцільних умов виховної діяльності з метою засвоєння особистістю або певною групою досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісних ставлень і діяльно-практичного досвіду як умов формування патріотичної вихованості, нами виокремлено таку групу особистісно орієнтованих технологій національно-патріотичного виховання: технологія тренінгу, проектна технологія, мережева технологія, технологія формування критичного мислення, ігрова технологія.

Ураховуючи такий важливий аспект, як дієвість патріотизму, у процесі дослідження буде забезпечено поєднання внутрішнього усвідомлення почуття патріотизму учнівською молоддю і практичного його втілення у вчинках, патріотичній діяльності та поведінці. Оскільки вчинкове втілення почуття патріотизму виступає показником особистісного розвитку, у такому сенсі патріотизм корелює з моральною відповідальністю особистості як за нинішню національно-державну ситуацію, так і з відповідальністю перед минулими поколіннями, перед героями, які утверджували державу, національну самосвідомість і патріотизм.

Література

1. Бех І. Д. Духовний пошук : сучасні наукові межі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. – 2016. – № 1 (90). – С. 5-14.
2. Буткевич В. В. Патриотическое воспитание учащихся: история и современность : пособие для педагогов общеобразовательных учреждений, учреждений внешкольного воспитания и обучения / В. В. Буткевич. – Минск : Национальный институт образования, 2010. – 207 с.
3. Белоусов Н. А. Патриотическое воспитание студентов как проблема педагогического образования / Н. А. Белоусов, Т. Н. Белоусова // Патриотическое воспитание: история и современность : сб. науч. ст. – Мн., 2004. – С. 38-41.
4. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посібник / І. Д. Бех, Ж. В. Петрочко, В. І. Кириченко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2015. – 182 с.

Т. К. Окушко

Личностно ориентированные технологии патриотического воспитания учащейся молодежи в общественных объединениях: теоретические основы

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9, ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье рассматривается вопрос организации научного исследования «Личностно ориентированные технологии патриотического воспитания учащейся молодежи в общественных объединениях», которое будет реализовываться в лаборатории гражданского и морального воспитания Института проблем воспитания НАПН Украины в 2016-2018 годах.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, учащаяся молодежь, личностно ориентированные технологии, общественные объединения.

T. K. Okushko

Personality-Oriented Technologies of Patriotic Education of Youth in Public Associations: Theoretical Bases

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

The article highlights the deployment of the scientific research «Personality-oriented technologies of patriotic education of youth in the public associations», which will be conducted in the laboratory of civic and moral education of the Institute of Problems on Education of the NAPS of Ukraine in 2016-2018. The notion «patriotism» is considered, the types of personality-oriented technologies of patriotic education of youth used in the public associations are defined. The implementation of the content of national-patriotic education in the public associations is paid special attention.

Keywords: national-patriotic education, students, personality oriented technology, public associations.

References

1. Bekh, I. D. (2016). Dukhovnyi poshuk: suchasni naukovi mezhi [The spiritual search: Modern scientific boundaries]. *Pedahohika i Psykholohiia*, 1 (90), 5-14.
2. Butkevich, V. V. (2010). *Patrioticheskoe vospitanie uchashchikhsia: istoriia i sovremennost* [Patriotic education of students: Past and Present:]. Minsk: Natsionalnyi institut obrazovaniia.
3. Belousov, N.A., & Belousova, T. N. (2004). Patrioticheskoe vospitanie studentov kak problema pedagogicheskogo obrazovaniia [Patriotic education of students as a problem of teacher education]. *In Patrioticheskoe vospytanie: istoriia i sovremennost* (pp. 38-41).
4. Bekh, I.D., Petrochko, Zh. V., & Kyrychenko, V. I. (2015). *Z Ukrainoiu v sertsii (treninh z patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi)* [With Ukraine in the heart (training of patriotic education of children and youth)]. Kyiv: In-t obdar dytyny NAPN Ukrainy.